

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΖΩΗ

Π 20.08 23 ΡΑΘΥΡΟ

Πολίτης της Κυριακής

Το Παράθυρο σε συνεργασία με τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου, δημοσιεύουν τις 4 Κυριακές του Αυγούστου 4 κείμενα αποφοίτων του πανεπιστημίου

Η Κύπρος στον μεταμύθο του Κυριάκου Χαραλαμπίδη

Γράφει η Πηνελόπη Στράτη, διδάκτωρ του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου

Το ποιητικό έργο του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, εμβληματικό, πολυτροπικό και πρωτείκό,^[1] συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά μιας ποίησης εθνικής και συνάμα οικουμενικής,^[2] που καλύπτει ένα ευρύ διαχρονικό και διατοπικό φάσμα, διατηρεί όμως ταυτόχρονα έντονο το στίγμα της κυπριακής εντοπιότητας και της ελληνικής ταυτότητας. Η παρουσία της Κύπρου, του γενέθλιου τόπου του Χαραλαμπίδη, είναι έντονα αισθητή σε όλη την ποιητική του παραγωγή, πολύ συχνά μάλιστα εγκιβωτισμένη, πρόδηλα ή άδηλα, στις πλείστες μυθολογικές της αναφορές - ο μύθος,^[3] άλλωστε, αποτελεί έναν από τους βασικούς άξονες της ποίησης του Χαραλαμπίδη. Σποραδικές μυθολογικές αναφορές εντοπίζονται ήδη από τις πρώτες συλλογές του, ενώ στις μεταγενέστερες συλλογές περιλαμβάνονται πλείστα καθ' ολοκληρίαν μυθογενή ποιήματα, στα οποία πρωταγωνιστούν πολλές μυθικές μορφές,^[4] με προεξάρχουσα την Κύπριδα Αφροδίτη.

Η μεταμυθική μέθοδος και ο μεταμύθος του Κυριάκου Χαραλαμπίδη

Ο Χαραλαμπίδης προσλαμβάνει και χειρίζεται τον μύθο με μια ανακαινιστική τεχνική που αποκαλώ μεταμυθική μέθοδο,^[5] με την οποία αμφισβητεί, υπονομεύει, υπερβαίνει ή ανατρέπει τις υφιστάμενες μυθικές αφηγήσεις. Από τις διάσπαρτες μυθολογικές αναφορές μέχρι και τη συστηματική σύνθεση των μεταμυθικών ποιημάτων, των ποιημάτων δηλαδή στα οποία οι μυθικές μορφές και αφηγήσεις μεταπλάθονται σε μεταμυθικές, ο Χαραλαμπίδης συνομιλεί συνεχώς με τον μύθο, όπως τον αφηγήθηκε το έπος και τον μετέπλασε η τραγωδία, όπως τον διαμόρφωσαν οι συγγραφείς και οι ποιητές των μεταγενέστερων εποχών και όπως τον πραγματεύτηκαν οι νεότεροι λογοτέχνες. Η συστηματική χρήση και η συνεχής εξέλιξη της μεταμυθικής μεθόδου, στις μεταγενέστερες κυρίως συλλογές του, εκβάλλει στη σύνθεση του μεταμύθου, μιας πρωτότυπης μυθολογικής κατασκευής με πρωτείκη υφή: «Συχνά προχωρώ με τη διαίσθηση αναπλάθοντας το μύθο κατά το δοκούν, έτσι ώστε αυτός ν' αποκτά μια πρωτείκη χροιά»,^[6] εξομολογείται άλλωστε και ο ίδιος ο ποιητής. Η μεταμυθική μέθοδος, η οποία φέρει το προσωπικό ποιητικό στίγμα του Χαραλαμπίδη, υπηρετεί το όραμά του για τον άνθρωπο και τον κόσμο, ενώ ο μεταμύθος του ανάγεται βαθμιαία σε όχημα προβολής της ποιητικής του κοσμοθεωρίας, με επίκεντρο την Κύπρο και τη μοίρα της, μιας κοσμοθεωρίας τραγ(ωδ)ικής που εντάσσει απολύτως οργανικά τον μύθο στο εσωτερικό της.^[7]

[1]Βλ. Πετρίδης 2019β: 139-147, Πυλαρινός 2022: 51-54.

[2]Βλ. Γαραντούδης 2013: 29-37, Γαραντούδης 2018 και Γαραντούδης 2019, Πυλαρινός 2022: 84-88, Πετρίδης 2019β: 145-147.

[3]Για την εγγραφή του μύθου στη σύνολη ποίηση του Χαραλαμπίδη, βλ. Στράτη 2023: 103-132 (διδακτορική διατριβή στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, διαθέσιμη στην Κυπριακή Βιβλιοθήκη).

[4]Για τις μυθικές μορφές στην όψιμη κυρίως ποίηση του Χαραλαμπίδη,

βλ. τη μονογραφία της Χριστοδουλίδου 2019: 25-128 και τις παρακάτω μελέτες: Σταυροπούλου 1999: 8-14, Φράγκου-Κικίλια 2007: 297-310, Γιωτοπούλου 2010: 4374-4378, Petrides 2014: 279-320, Petrides 2017: 83-99, Πετρίδης 2019α: 66-79, Γεωργιάς 2022: 244-267, Βοσκόκης 2022: 203-245, Στράτη 2021: 203-224, Στράτη 2022α: 101-122, Στράτη 2022β: 269-311.

[5]Βλ. Στράτη 2023: 135-414 για τους μηχανισμούς και την εξέλιξη της

μεταμυθικής μεθόδου του Χαραλαμπίδη, τη σχέση της με την προγενέστερη «μυθική» μέθοδο, τις εννοιολογικές συνιστώσες του «μετά-», καθώς και για τη λειτουργία και τα χαρακτηριστικά του μεταμύθου.

[6]Χαραλαμπίδης 2015.

[7]Βλ. Petrides 2014: 281-285.

Η Κύπρος του Κυριάκου Χαραλαμπίδη

Η παρουσία της Κύπρου είναι αδιάλειπτη σε όλο το ογκώδες και πολύμορφο ποιητικό έργο του Χαραλαμπίδη. Τομή στο έργο του αποτελεί η συλλογή Μεθιστορία (1995), που χωρίζει την ποιητική του παραγωγή, με χρονολογικά και όχι αξιολογικά κριτήρια, σε δύο περιόδους.[8] την πρώιμη και την όψιμη, καθεμιά από τις οποίες, με βάση τις χρονολογίες έκδοσης των συλλογών του, εκτείνεται σε χρονικό διάστημα περίπου μιας τριακονταετίας. Η πρώιμη περίοδος (1961-1989) περιλαμβάνει τις έξι πρώτες συλλογές και χωρίζεται στον πρώτο και τον δεύτερο χρονολογικό κύκλο, ενώ η όψιμη (1995-), που βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη, περιλαμβάνει τις υπόλοιπες συλλογές και χωρίζεται στον τρίτο και τον τέταρτο χρονολογικό κύκλο.[9]

Στην πρώιμη περίοδο, οι τρεις πρώτες συλλογές Πρώτη πηγή (1961), Η άγνοια του νερού (1967) και Το αγγείο με τα σχήματα (1973), στις οποίες σχηματοποιείται το θεματικό πεδίο της ποίησης του Χαραλαμπίδη, ανήκουν στον πρώτο χρονολογικό κύκλο και περιλαμβάνουν ανχές, αλλά διακριτές αναφορές στον γενέθλιο τόπο του. Οι τρεις επόμενες συλλογές, στις οποίες ο Χαραλαμπίδης εγκύπτει στις δραματικές στιγμές της σύγχρονης ιστορίας της Κύπρου, ανήκουν στον δεύτερο χρονολογικό κύκλο. Η Αχαιών ακτή (1977) συνδέει, ήδη από τον τίτλο της, τον χώρο της Κύπρου με τις αρχαίες του ρίζες, η Αμμόκωστος Βασιλεύουσα (1982) εστιάζεται στην αγαπημένη πόλη του ποιητή, την απολεσθείσα πόλη-όραμα, και ο Θόλος (1989) αναφέρεται κυρίως στους αγνοούμενους της εισβολής.

Στην όψιμη περίοδο, οι συλλογές Μεθιστορία (1995), Δοκίμιν (2000), Αιγιαλούσης επίσκεψης: ένα ποίημα και ένα σχόλιο (2003) και Κυδώνιον μύλον (2006), ανήκουν στον τρίτο χρονολογικό κύκλο, στον οποίο η παρουσία της Κύπρου, αν και διακριτή, γίνεται βαθμιαία περισσότερο διακριτική, ενώ η ποιητική ματιά του Χαραλαμπίδη στρέφεται από τη συγχρονία της κυπριακής ιστορίας στη διαχρονία της κυπριακής και της ευρύτερα ελληνικής ιστορίας και παράδοσης, ως ενιαίο ιστορικό, μυθολογικό και γλωσσικό σύνολο. Στον τέταρτο χρονολογικό κύκλο ανήκουν οι συλλογές Ήμερος (2012). Στη γλώσσα της υφαντικής (2013), Ηλιού και Σελήνης άλω (2017) και Η Νύχτα των Κήπων (2022).[10] σε αντιπροσωπευτικά ποιήματα των οποίων, με ευδιάκριτη την παρουσία της Κύπρου, εστιάζονται στη συνένεση. Η παρουσία μιας ηλειάδας μυθικών μορφών συνδέεται στον τέταρτο κύκλο με τη σύγχρονη ιστορία και την άμεση κοινωνικοπολιτική επικαιρότητα της Κύπρου, ενώ, σε πολυάριθμα ποιήματα, στίγματα εντοπιότητας δίνει η Κυπριγένεια Αφροδίτη.

Η μεταμυθική Αφροδίτη

Οι μεταμυθικές μορφές της όψιμης περιόδου συνδέονται συχνά με τα σύγχρονα τραγικά γεγονότα της Κύπρου, επιμέρους επεισόδια των οποίων έρχονται συχνά στο φως, υπενθυμίζοντας διαρκώς τον τραγικά επικαιρικό χαρακτήρα τους. Ο μεταμύθος του Χαραλαμπίδη, μεστωμένος πια στον τέταρτο κύκλο, εγκιβωτίζεται συχνά καταστάσεις της επικαιρότητας, συνήθως σε άμεση σύνδεση με τη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου, προσδίδοντας τραγικό βάθος σε ένα εθνικό θέμα που διαπερνά, άλ-

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Στην πρώιμη περίοδο, οι τρεις πρώτες συλλογές Πρώτη πηγή (1961), Η άγνοια του νερού (1967) και Το αγγείο με τα σχήματα (1973), στις οποίες σχηματοποιείται το θεματικό πεδίο της ποίησης του Χαραλαμπίδη, ανήκουν στον πρώτο χρονολογικό κύκλο και περιλαμβάνουν ανχές, αλλά διακριτές αναφορές στον γενέθλιο τόπο του

λοτε εμφανώς και άλλοτε υποδόρια, όλη τη χαραλαμπίδεια ποίηση.

Η επικαιροποίηση του μύθου και η μετάπλασή του σε μεταμύθο στον τέταρτο κύκλο αναδεικνύει συχνά τη σκεπτικιστική φιλοσοφική διάθεση, με την οποία ο Χαραλαμπίδης αντιμετωπίζει τη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου και την άμεση επικαιρότητα. Η Αφροδίτη, το «μεγασύμβολο του όψιμου Χαραλαμπίδη», [11] ενσαρκώνει την Κύπρο σε πλείστα ποιήματα του τέταρτου κύκλου, αρχής γενομένης από τη συλλογή Ήμερος (2012), στην οποία είναι πληθωρική η παρουσία της Κύπριδας. Τα ποιήματα «Αφροδίτης ευπάθειας» [12] και «Κυθήρεια», [13] για παράδειγμα, συσχετίζουν συνειρμικά την Αφροδίτη με την Κύπρο, παραπέμποντας στο γνωστό άγαλμα της Αφροδίτης της Μήλου. Στο πρώτο, η Αφροδίτη πασχίζει να διακρίνει το λιπομελές είδωλό της στον συμβολικό της καθρέφτη και να το διαχύσει αρτεμελές στον αιθέρα, ενώ στο δεύτερο, μια αδύναμη Αφροδίτη, με ανθρώπινη διάσταση, ζητά τη συνδρομή του παντοδύναμου πατέρα της Δία για να ανασυνθέσει το κομματιασμένο της σώμα και την κατακερματισμένη της ψυχή. Αντίστοιχα, στη συλλογή Στη Γλώσσα της υφαντικής (2013), στα ποιήματα «Αφροδίτης απόλογος» [14] και «Ήρας Αφροδίτης», [15] μια γερασμένη και λησμονημένη Αφροδίτη, που έχει απολέσει την πρότερη ομορφιά της, αποστρέφει το βλέμμα από το είδωλό της, προτιμώντας να μείνει με τη μνήμη του χρόνου της ωραιότητας. Αλλά και σε ποιήματα της συλλογής Ηλιού και Σελήνης άλω (2017), η Αφροδίτη άλλοτε αγνοεί τον κίνδυνο για το νησί της, ίσως εθελουφλώντας, κι άλλοτε συνειδητοποιεί την κατάσταση και ελεεινολογεί τον εαυτό της. Στο ποίημα «Αφροδίτης άγνοια», [16] για παράδειγμα, ευτυχισμένη με τον αγαπημένο της Άδωνη, αγνοεί τον ματαιωμένο έρωτα και τον μελλοντικό διαμελισμό

της. ωστόσο, στο «Αφροδίτη μόνη», συναισθάνεται τη χαμένη αίγλη και την τραγική απώλεια και σπαράζει από τον τύμβο της, ενώ, στην «Ομολογία πίστωσης», [17] η Κύπριδα-Κύπρος, θρηνώντας πάνω από το νεκρό σώμα του Άδωνη, προσφέρει πικρά το δικό της σώμα «σ' ατελείωτη συνουσία» (στ. 16).

Οι τρέχουσες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις στα ποιήματα του τέταρτου κύκλου σχολιάζονται κάποτε με παιγνιώδη σκωπτικότητα και πικρό, υπονοητικό χιούμορ. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί το ποίημα «Η Αφροδίτη για τις νέες οικονομικές ρυθμίσεις» [18] (Στη γλώσσα της υφαντικής 2013), γραμμένο το 2012, στο οποίο η Αφροδίτη σχολιάζει την πρόσφατη διεθνή οικονομική κρίση που έπληξε και την Κύπρο και την Ελλάδα. Το ποίημα κινείται συνεχώς μεταξύ της θρυλικής ομορφιάς της Αφροδίτης και της επιβλητής περικοπής λόγω της οικονομικής κρίσης. Η έντονα σκωπτική διάθεση της μεταμυθικής Αφροδίτης γίνεται εμφανής τόσο με τη χρήση της γνωστής ορολογίας των οικονομολόγων και των

πολιτικών («τις θυγατρικές μου εταιρείες» στ. 5, «το συντελεστή των ακινήτων» στ. 6, «στο νέο πακέτο» στ. 7) που εφαρμόζουν τα οικονομικά μέτρα πάνω στο ίδιο της το σώμα, το σώμα της Κύπρου («θα φορολογούνται / τα υψηλά επιδόματα του στήθους, / τ' αριστερό μου χέρι, το δεξί ποδάρι, / τ' αλκοολούχα των ματιών μου και όλα / τα καπνικά προϊόντα των μαλλιών» στ. 1-5), όσο και με τον ειρωνικό υπαινιγμό της για επιβλητή φορολογία και περικοπών ακόμη και στη σεξουαλική δραστηριότητα («σ' έσοδα κι από τόκους των ερωτών, / τέλος εισαγωγή και της βαλάνου / στα επιπλέον μέτρα προς λιτότητα / και προς εξοικονόμηση ενεργειακή» στ. 11-14). Η Αφροδίτη του ποιήματος διαπιστώνει εν τέλει πικραμένη ότι με τα αυστηρά μέτρα θα μείνει άνεργη, θα καταντήσει μια ανιαρή θεά «του Εξορθολογισμού και της Συντήρησης» (στ. 18), μια θεά «που σώμα δεν ορίζει» (στ. 20).

Στην άμεση επικαιρότητα της Κύπρου αναφέρεται και το ποίημα «Κύπριδος μονωδία» [19] (Ηλιού και Σελήνης άλω 2017), στο οποίο, σε διαφορετικό κλίμα,

σε έναν πρωτοπρόσωπο μονόλογο που παραπέμπει σε θρηνητική μονωδία αρχαίου θεάτρου, η μεταμυθική Αφροδίτη του Χαραλαμπίδη εξομολογείται συντετριμμένη τη θλίψη της για το νησί της. Η προαιώνια κάτοικος της Πάφου ομολογεί την απελπισία της για τη λήθη των ανθρώπων («Κανένας πια δεν με τιμά» στ. 3) και τις αλλότριες τιμές και τελετές στον τόπο της («Κατακόμβη / μιανής Σολομωνής» στ. 5-6, «τα Γυμνάσια όθε / περνούν καθεχρονίς οι μασκαράτες» στ. 8-9), αφού τους «μυροβόλους Κήπους» (στ. 18) από Γεροσκήπου προς Παλαίφαφο που μετατράπηκαν «σε απλανή τεμάχια οικοπέδων» (στ. 19) αγοράζουν πλέον ιδιώτες επενδυτές από όλον τον κόσμο. Η Αφροδίτη διαβλέπει με όλες τις αισθήσεις της («η όρασή μου οσφραίνεται αστερός την αφή, / γεύεται τη μαρμαρυγή τόξου π' αντιδονεί» στ. 22-23) κίνδυνο αφανισμού της πανάρχαιας ταυτότητας του γενέθλιου τόπου της («Κάτι κακό με βί-ασε να θεώμαι / τη σκόση από τ' ατίμασμα» στ. 20-21) και επικαλείται στον τελευταίο στίχο του ποιήματος, εν είδει

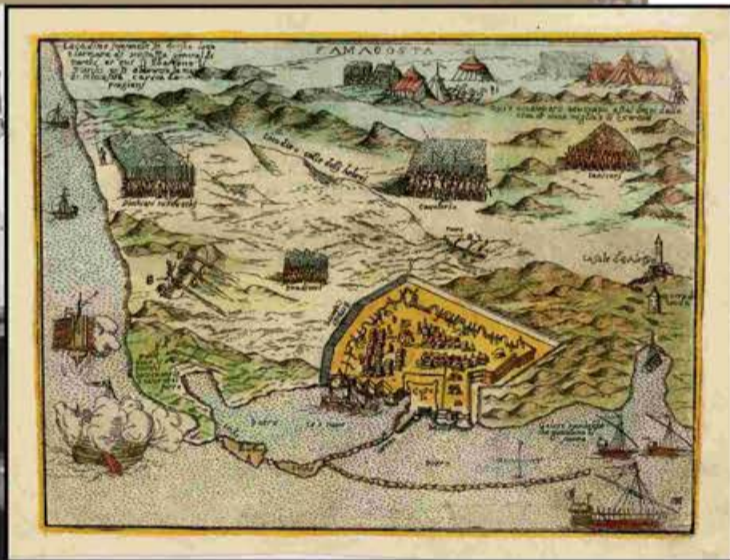
[8] Βλ. Στράτη 2023: 89-101, για μια αναλυτικότερη περιεργασία της ποιητικής πορείας του Χαραλαμπίδη. [9] Ο Πετρίδης 2019α: 66-67 διακρίνει επίσης τέσσερις φάσεις στην ποιητική πορεία του Χαραλαμπίδη: την «προεμβολική» (1961-1973), τη «μεταεμβολική» (1977-1980), την «πρώτη μυθοποιητική» (1995-2006) και τη «δεύτερη μυθοποιητική» (2012-). Τέσσερις φάσεις

διακρίνει και η Γεωργιάδου 2022: 313: την «οικουμενική» (1961-1973), την «κυπριακή» (1977-1980), την «οικουμενική» (1995-2006) και την «αφροδίσια» (2012-). [10] Κατά τον τέταρτο χρονολογικό κύκλο εκδίδονται και οι συλλογές του Χαραλαμπίδη Σαλιγκάρι και φεγγάρι (2018) και Με τις λέξεις αγκαλιά (2023), που απευθύνονται κυρίως σε παιδιά.

[11] Πετρίδης 2019α: 68. [12] Βλ. Στράτη 2023: 323-324. [13] Βλ. Στράτη 2023: 337-338. [14] Βλ. Στράτη 2023: 195-196. [15] Βλ. Στράτη 2023: 194-195. [16] Βλ. Στράτη 2023: 246-247. [17] Βλ. Χαραλαμπίδης 2019β: 88-89.

[18] Βλ. Πετρίδης 2019α: 68-69, Στράτη 2023: 382-384. [19] Βλ. Χαραλαμπίδης 2019β: 88-90, Στράτη 2023: 327-329. [20] Βλ. Στράτη 2023: 384-386. [21] Χαραλαμπίδης, ιδιωτική συνομιλία, 24 Φεβρουαρίου 2018. [22] Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι οι στίχοι 15-16 του

Έρευνα

ΜΥΘΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Εκτός όμως από την Αφροδίτη, πολλές ακόμη μυθικές μορφές συνδέονται στον τέταρτο κύκλο με τα τεκταινόμενα στην Κύπρο, είτε σε σύντομα μεταμυθικά αφηγήματα του Χαραλαμπίδη, που εγκιβωτίζονται σε κυπρογενή ποιήματα, ή σε εκτενέστερες μεταμυθικές κατασκευές, που αναπτύσσονται σε καθ' ολόκληριαν μυθογενή ποιήματα

στα «πάθια της ζωής» και τις «ιστορικές συμφορές».[24] Όταν δεν εκτοξεύει μολυβένιες σφαίρες-λέξεις από τη γραφίδα του («κι εγώ, μην έχοντας μολύβι (λέξεις) να εκτοξεύσω» στ. 26), καταφεύγει στις πέτρες από τους αρχαίους βωμούς του νησιού του («σου ρίχνω πέτρες έτοιμες από αρχαίους βωμούς» στ. 27), έτοιμο υλικό για τον εν πολλοίς αγνωσμένο μεταμυθικό του πετροπόλεμο με την Αφροδίτη.

Η παρουσία της Αφροδίτης πλαισιώνει την ποιητική πραγμάτευση ηλίστων συμβάντων και μαρτυριών από τη σύγχρονη ιστορία του νησιού και στη συλλογή Η Νύχτα των Κήπων (2022). Στο ποίημα «Τελευταία λόγια του Παλληκαριδίου μπροστά στην αγρόνη», για παράδειγμα, ο Ευαγόρας Παλληκαριδίου ομολογεί πως πάντα του άρεσε να τον θρηνεί η Αφροδίτη με «το σώμα της ολόκληρο» (στ. 5), οικτιρόντας όσους τον έστειλαν στην αγρόνη. Χαρακτηριστικές είναι άλλωστε και οι ευθύνες που αποδίδονται στην Αφροδίτη στο ποίημα «Και τότε 'εν Ριζοκαρπάσω...», όπου «απρόσκλητοι μουσαφίριοι χαλούν αγγέλους εβδομήντα / τέσσερις» (στ. 5-6), «ένεκα η ξαρμάτωτη κι αλόγιστη Αφροδίτη- απώλεσε τη ζώνη της απάντεχα στο γάμο τη χαρά η / Αφέντρα» (στ. 11-13).

Ο μεταμύθος της Κύπρου

Εκτός όμως από την Αφροδίτη, πολλές ακόμη μυθικές μορφές συνδέονται στον τέταρτο κύκλο με τα τεκταινόμενα στην Κύπρο, είτε σε σύντομα μεταμυθικά αφηγήματα του Χαραλαμπίδη, που εγκιβωτίζονται σε κυπρογενή ποιήματα, ή σε εκτενέστερες μεταμυθικές κατασκευές, που αναπτύσσονται σε καθ' ολοκληρίαν μυθογενή ποιήματα. Μια σύντομη μεταμυθική αναφορά εντοπίζεται για παράδειγμα στο ποίημα «Δέηση στο χωριό Γαληνόπωρνη το 1947»[25] της συλλογής Η Νύχτα των

Κήπων (2022), το οποίο στηρίζεται σε ένα πραγματικό γεγονός. Στο ποίημα αυτό της πρόσφατης συλλογής του Χαραλαμπίδη, η μεταμυθική Αθηνά, με τη μορφή του Μέντη, απηχώντας την οδυσσειακή αφήγηση, παρακινεί τους ελληνόφωνους τουρκοκύπριους κατοίκους της Γαληνόπωρνης να ζητήσουν βοήθεια από τους ιερείς του Ριζοκάρπασου, για μια κοινή δέηση αποτροπής της ανομβρίας, η οποία καταλήγει σε μια ευλογημένη νεροποντή.

Στο «Θέατρο σκιών»,[26] (Ηλίου και Σελήνης άλωσ 2017), από την άλλη, όχημα για την αναγωγή στη σύγχρονη κυπριακή ιστορία γίνεται η μεταμυθική εκδοχή του Χαραλαμπίδη, στην οποία μεταπλάθεται ο μύθος της άλωσης της Τροίας. Η ποιητική περσόνα, «Τρώας από πατέρα / μ' αργίσιμα μπέτρα» (στ. 7-8), ξέρει πως ο δούρειος ίππος ήταν απλώς το πρόσχημα για την άλωση της πόλης, την οποία ενδόμυχα αποζητούσαν οι Τρώες, κουρασμένοι από τα δέκα χρόνια του πολέμου «π' αρετή εξαντλούσαν» (στ. 23). Ο Χαραλαμπίδης, με την ποιητική αλληγορία του, σχολιάζει με μικρή ειρωνεία τη στάση του κυπριακού και του ευρύτερου ελληνισμού απέναντι στη σύγχρονη ιστορία του. Η πθική του λαού χάνεται, όταν, ταπεινωμένος από τις κάθε είδους κρίσεις, πολεμικές, οικονομικές και πθικές, ψάχνει προσήματα («εντέκνους υποδύονταν τους ανύποπτους - / κι εκδέχονταν το δώρο και υποκλίνονταν» στ. 17-18) για να συμμορφωθεί στον δούρειο ίππο του ευδαιμονισμού και των ψεύτικων υποσχέσεων.

Με τη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου, τον αγώνα της ΕΟΚΑ, το αίτημα της ένωσης με την Ελλάδα και τα τραγικά γεγονότα του 1974 σχετίζεται και το ποίημα «Κρόνος και Ρέα, Ιούλιος 1974»[27] (Ηλίου και Σελήνης άλωσ 2017). Ο μεταμυθικός Κρόνος του Χαραλαμπίδη, σε ύφος του συρμού («Εάν σου περισσεύει κνά επιγράμμα / ή έστω σπάραγμα περί τη γέννα, / παρακαλώ σε ρίξτο κατά δώθε» στ. 1-3), απευθύνεται στη Ρέα («Ελα κοντά μου Ρέα, / Ελλάδος γαία πολύσχιστη» στ. 7-8), ζητώντας τον «όλεθρον των παιδιών μας τέκνων / κι ας τρώγωμεν πέτρες» (στ. 9-10). Με αφορμή τον γνωστό μύθο του Κρόνου που έτρωγε τα παιδιά του, έως ότου η Ρέα, για να γλιτώσει τον Δία, του έδωσε να καταπιεί μια πέτρα αντί του νεογέννητου, ο Χαραλαμπίδης αξιοποιεί προς μεταμυθική μετάπλαση τη φράση «Την Ελλάδα θέλωμεν και ας τρώγωμεν πέτρες».[28] που χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον κατά τον απελευθερωτικό αγώνα της Κύπρου.

Από την άλλη, με αφορμή τις παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας το καλοκαίρι του 2016 στο αρχαίο θέατρο της κατεχόμενης Σαλαμίνας, στο ποίημα «Σαλαμίνα»[29] (Ηλίου και Σελήνης άλωσ 2017), ο Τεύκρος, προσωπείο του ποιητή, υπενθυμίζει την πανάρχαια και μακραιώνη ιστορία της πόλης και ολόκληρου του νησιού, παραθέτοντας ονόματα αρχαίων θεών, σαλαμίνιων βασιλέων και χριστιανών αγίων, και «προβαίνει σε επίκληση του δικαίου προς αποκατάσταση της θείας τάξης από εμάς τους ίδιους μέσα από την τραγικότητά μας, μπροστά στη θυμέλν του δικού μας δράματος».[30] Ο Τεύκρος του Χαραλαμπίδη ζητά, σε μια σπαρακτική έκκληση προς τους θεατές-αναγνώστες, αποκατάσταση της αλήθειας και επιβολή δικαιοσύνης.

νεκρικού αναθηματικού επιγράμματος, τη λογική κρίση του αναγνώστη («Τώρα συ, ξένε, κρίνε απ' όσα βλέπεις» στ. 30).

Από την άλλη, με μικρό σπαραγμό αναφέρεται το ποίημα «Προ της Ωραίας Πύλης των Δώδεκα Νήσων»[20] (Ηλίου και Σελήνης άλωσ 2017), που φέρει τη χρονολογία 2015, στα τραγικά γεγονότα της επικαιρότητας του Αυγούστου και του Σεπτεμβρίου του 2015 και τους πνιγμούς των προσφύγων στο Αιγαίο, με αφορμή ένα συγκεκριμένο γεγονός που αναδεικνύει την τραγικότητα του διαχρονικού και διατοπικού προσφυγικού ζητήματος. Πανανθρώπινο σύμβολο του προσφυγικού δράματος στο ποίημα γίνεται η συγκλονιστική ιστορία του μικρού Σύριου Αϊλάν Κουρντί, που ξεβράστηκε από το κύμα στις ακτές της Αλικαρνασσού[21] («άψυχο σώμα βρεφικό στα βράχια» στ. 3). Η Κυθέρεια του ποιήματος ναουριάζει το άψυχο κορμάκι του παιδιού με την κυπριακή παραλλαγή γνωστού παιδικού ναουρισματος («και πάλι πίσω φέρνει το» στ. 4).[22] συνδέοντας έτσι άμεσα το επίκαιρο δράμα των προσφύγων της Συρίας με το προσφυ-

γικό δράμα της Κύπρου. Η μεταμυθική Αφροδίτη θρηνεί πικρά για τον άδικο θάνατο αθών θυμάτων, αλλά και για την ανημπόρια της («να μπορούσα, να μπορούσα» στ. 24) να αποτρέψει το κακό.

Στη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου, αλλά και στα τρέχοντα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα αναφέρεται και το ποίημα «Κύπρις»[23] (Η Νύχτα των Κήπων 2022), στο οποίο η Αφροδίτη παραδέχεται «λάθη και παλινωδίες» (στ. 1) και μιλά για «την ευδαιμονία, την ευφροσύνη, / της χάριτος την ένσαρκη πληρότητα...» (στ. 4-5), με γλώσσα επίσημη και ξύλινο ύφος που παραπέμνει στις υποκριτικές παραδοχές και τις ανεκπλήρωτες υποσχέσεις που συχνά χαρακτηρίζουν τον δημόσιο πολιτικό λόγο. Το ποιητικό υποκείμενο, που υφίσταται τα καθημερινά δεινά της σύγχρονης εποχής, της απευθύνεται σε δεύτερο ενικό προσωπικό («Τι Κύπρις είσαι συ» στ. 7) με αιτιάσεις για ολιγωρία, επιπολαιότητα και ανευθυνότητα, που οδήγησαν σε τραγική απώλεια των μελών-εδαφών της. Η ένοχη σιωπή της Αφροδίτης («Τι

δεν μιλάς; Το λόγο τι ακρώνεις;» στ. 14) εξοργίζει τον συνομιλήτη της που μιλά αρχικά με πλήρη απαξίωση για τη θεά («καμία / δεν έχεις πέραση εδώ να σε μας τους Έλληνες. / Καθόλα χριστιανοί, σεμνοπρεπείς ως είμεθα, / δεν μας αγγίζουν πια οι αρχαίοι θεοί» στ. 16-18). Στη συνέχεια όμως η έντονη αντίδραση του ποιητικού υποκειμένου μετριάζεται («Ας μην επεκταθώ και μετανιώσω» στ. 19), όταν αναλογίζεται την αφόρητη κατάσταση που βιώνει («οι μέρες πονηρές, και τα παιδιά μου / ψάχνουν ακόμη για δουλειά» στ. 20-21), θεωρώντας τη σιωπή ως την πιο συμφέρουσα αντίδραση («Η σιωπή χρυσός σε τράπεζας θυρίδα» στ. 22), γεγονός όμως που καθιστά το ποιητικό υποκείμενο έμμεσα συνυπεύθυνο και συνένοχο. Όταν πια καταλαγιάζουν τα έντονα συναισθήματα, αποσύρει τις αιτιάσεις του προς την Αφροδίτη («δεν μου 'φταιξες εσύ» στ. 23), αναγνωρίζοντας τον προαιώνιο, μοιραίο δεσμό της με το νησί και τους ανθρώπους του, που την καθιστά εύκολο στόχο. Η απόδειξη γι αυτό άλλωστε βρίσκεται στα όπλα με τα οποία μάχεται ενάντια

κυπριακού ναουρισματος (Να δει του Μάη τραντάφυλλα / τ' Αούστου μίλα κότσινα) παραπέμπουν ευθέως στους στίχους 6-7 «Ήταν του Μάη τραντάφυλλα / τ' Αούστου μίλα κότσινα» του ποιήματος «Το μίζαρον» (Μεθιστορία 1995), με έντονα βιωματικά στοιχεία από την κυπριακή προσφυγιά, του μοναδικού ποιήματος του Χαραλαμπίδη που είναι εξ ολοκλήρου γραμμένο στην κυπριακή γλωσσική

ποικιλία. Επομένως, το ποίημα «Προ της Ωραίας Πύλης των Δώδεκα Νήσων» (Ηλίου και Σελήνης άλωσ 2017) συνδέει έμμεσα αλλά αριστοτεχνικά το δράμα των προσφύγων της Συρίας και της Κύπρου, την άμεση επικαιρότητα με τη σύγχρονη κυπριακή ιστορία. Για το κυπριακό ναουρίσμα, βλ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MW4R4DAWtUA>, Ημερ. Τελ. Πρόσβ.: 7/7/2023.

[23]Βλ. Στράτη 2023: 386-388.

[24]Χαραλαμπίδης 2009: 310.

[25]Βλ. Γαλάζης 2022.

[26]Βλ. Στράτη 2022β: 251-293, Στράτη 2023: 161-163.

[27]Βλ. Στράτη 2023: 377-378.

[28]Χαρακτηριστική είναι και η γνωστή φωτογραφία που τράβηξε ο Γιώργος Σεφέρης, στην οποία παραπέμνει και ο

Χαραλαμπίδης (βλ. Χαραλαμπίδης 2019α: 884), όπου απεικονίζονται μικρά εξαθλιωμένα και τρομοκρατημένα παιδιά της εποχής, με φόντο το συγκεκριμένο σύνθημα γραμμένο στον τοίχο.

[29]Βλ. Στράτη 2023: 343-347.

[30]Χαραλαμπίδης, per litteras, 26 Νοεμβρίου 2017.

«Νυμφίου αγνοουμένου» (Ηλίου και Σελήνης άθως 2017)

Κατά τη μετάπλαση του μύθου σε μεταμύθο, αρκεί κάποτε μια ελάχιστη αναφορά στο έπος ή την τραγωδία, ένα όνομα, ένας στίχος ή μια νύξη, για να συσχετιστεί ο μύθος με τη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου. Οι μορφές του Χαραλαμπίδη, ωστόσο, δεν είναι ανάγλυφες αποτυπώσεις των γνώριμων μορφών του μύθου, αλλά αποτελούν αυθύπαρκτες μεταμυθικές φιγούρες που συχνά αποδομούν τις υφιστάμενες μυθικές αφηγήσεις. Σε ένα από τα εμβληματικότερα ποιήματα του Χαραλαμπίδη, μάλιστα, το «Νυμφίου αγνοουμένου»^[31] (Ηλίου και Σελήνης άθως 2017), η παράθεση ενός και μόνο μυθικού ονόματος («'Αντεξε, Πηνελόπη μου, τζι αντέχεις» στ. 21) αρκεί για να αναχθεί ο μύθος, επικαιροποιημένος σε μεταμύθο, στη σύγχρονη κυπριακή πραγματικότητα.

Σύμφωνα με τις σημειώσεις του ίδιου του ποιητή,^[32] το «Νυμφίου αγνοουμένου» στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Όταν πέθανε η μάνα ενός αγνοούμενου που τα οστά του δεν βρέθηκαν ποτέ, η κόρη της βρήκε φυλαγμένες τεράστιες κροσές, πλεγμένες με το βελονάκι, των οποίων την ύπαρξη δεν γνώριζε, επειδή η μητέρα της έπλεκε όλη τη νύχτα στα κρυφά, προσμένοντας τον γιο της. Ως τάμα και αντί μνημόσυου της μητέρας και του αδελφού της, συνάρμοσε και απέθεσε το πλεκτό στην Αγία Τράπεζα της εκκλησίας του Αποστόλου Ανδρέα στον προσφυγικό συνοικισμό Στρόβολος 3, στη Λευκωσία. Με την αριστοτεχνική μετάπλαση του Χαραλαμπίδη, η αρκετυπική ιδιότητα της μυθικής Πηνελόπης ως απαράμυλλης υφάντρας, αλλά και τα οδυσσειακά της

χαρακτηριστικά της καρτερικότητας και της υπομονής, επικαιροποιούνται στο πρόσωπο της μάνας του αγνοούμενου, προβάλλοντας στη σύγχρονη κυπριακή πραγματικότητα την οδυσσειακή αφήγηση, με διαστάσεις όμως αντισυμμετρικές, τραγικές, χωρίς την ευτυχία της κατάληξη:

Καθημερινά φορούσε τα καλά κυριακάτικα της πάθια, χρόνους σαράντα τον ακατερούσε.

Κάτω απ' τη λάμπα, π' αναδάκρυζε το φως της, έπλεκε ατέλειωτη μια λούρα –μην τελειώσει το νήμα της ζωής του– ξαγρυπνούσε μην έρθει αυτός μεσάνυχτα και κάπ και της κτυπήσει αργά την πόρτα.

Κάτι σαν όνειρο πήρε τ' αυτή της, κάποια στιγμή το χέρι απ' το σμιλί της

γλιστράει και τραντάχτηκε η ψυχή της.

«Χρίστο, γρουσέ μου γιε, μεν έσειξ έννοιαν, τ' αμμάθκια μου 'εν θα ξανακαμμύσουν. Ίτου τωροπίς μου 'κάσπικεν αγροίκουν το χρώμαν της φωνής σου – να 'τούν ψέμαν, να πλέκετουν, να γίνετουν αλήθειαι! Φιλώ σταυρόν: θα κάμνω παννυκίδαν για σέαν το πλεκτόν μου. Δε την νύχταν που ξαγρυπνά μιά μου τζαι λαλεί μου "Αντεξε, Πηνελόπη μου, τζι αντέχεις".»

Τέτοια στο γιο η γραιά μονολογούσε. Και κείνος, που την άκουγε απ' το κόμα, κάθε φορά σκιρτούσε. Δε λαλούσε, γιατί δεν έπρεπε η μάνα του να ξέρει

σε ποια πλαγιά η άτροφη ψυχή του τα κόκαλά του, αλίμονο, σκεπάζει.

Η μάνα του συνέχιζε να πλέκει και μετά θάνατον, συνέχιζε να πλέκει.

Στην έξοδο χορός γερόντων ψέλνει: «Πιο τυχερή, σ' αυτή την ιστορία, η Αγία Τράπεζα της εκκλησίας Τιμίου Σταυρού στην πόλη μας εστάθη – ότ με το πλεκτό της εστολίστη.»

Στο «Νυμφίου αγνοουμένου», η Πηνελόπη του Χαραλαμπίδη, η μάνα του αγνοούμενου της κυπριακής τραγωδίας, υποσχετεί να πλέκει ολονυχτίς «ατέλειωτη μια λούρα» (στ. 5) κάτω από τη λάμπα, φιλώντας σταυρό ότ δεν θα σταματήσει, μέχρι ο γιος της να ξαναεμφανιστεί μπροστά της, ελπίζοντας να πλέκει με το νήμα της τη ζωή του, ακόμη και μετά τον θάνατό της. Το παραλλαγμένο όνομα του αγνοούμενου γιου, «Χρίστος» (στ. 12), με γιώτα, καθιστά την Πηνελόπη, την καρτερική υφάντρα του οδυσσειακού μύθου και ευαίσθητη μάνα του Τηλέμαχου, μιαν άλλη Παναγία που υποφέρει για τον γιο της. Ο νεκρός γιος, γνωρίζοντας τον πόνο της μάνας του, «κάθε φορά σκιρτούσε» (στ. 24) με την υπόσχεσή της να πλέκει ολονυχτίς, αλλά δεν ήθελε η μάνα του να μάθει την αλήθεια. Εν τέλει, η εναπόθεση του πλεκτού στην Αγία Τράπεζα αποτελεί μια τραγική παραδοχή θανάτου. Η νεκρή μάνα δεν πλέκει πια, ο αγνοούμενος γιος δεν θα γυρίσει. Η μνήμη του όμως διατηρείται ζωντανή μέσω του πλεκτού της μάνας, για να υπενθυμίζει τον πόνο της, όσο υπάρχει η μνήμη των ανθρώπων.

Ο ΑΓΝΟΥΜΕΝΟΣ

Σύμφωνα με τις σημειώσεις του ίδιου του ποιητή,^[32] το «Νυμφίου αγνοουμένου» στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Όταν πέθανε η μάνα ενός αγνοούμενου που τα οστά του δεν βρέθηκαν ποτέ, η κόρη της βρήκε φυλαγμένες τεράστιες κροσές, πλεγμένες με το βελονάκι, των οποίων την ύπαρξη δεν γνώριζε, επειδή η μητέρα της έπλεκε όλη τη νύχτα στα κρυφά, προσμένοντας τον γιο της

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αμοιρίδου, Μ. & Χριστοδουλίδου, Λ. 2022. «Σολωμική τραγικότητα και αργυρνία στο ποίημα "Νυμφίου Αγνοουμένου" του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Στο: Α. Μαστραπάς & Μ. Στεργιούλης (επιμ.), Κύπρος: Ιστορία και Πολιτισμός, τόμ. Β'. Αθήνα: 301-312.
- Βοσκάς, Α. Ι. 2022. «2+1 κυπρογενή ποιήματα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη για την Ελένη και τον Αχιλλέα». Στο: Α. Κ. Πετρίδης & Δ. Δημητρίου (επιμ.), Γλώσσας Ίμερος: Η ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Αθήνα: 203-245.
- Γαλάζης, Λ. 2022. «Σχόλια στο περιβώριο του ποιήματος "Δέηση στο χωριό Γαλινόπωνρη το 1947" του Κυριάκου Χαραλαμπίδη». Culturebook (28 Δεκεμβρίου). Ημερ. Τελ. Πρόσβ.: 30/12/2022. URL: https://www.culturebook.gr/meletes-dokimia/sholia-sto-roihma-delisi-sto-horio-galinoporti-1947-kyriakos-charalambides-tou-leonida-galazi.html#_ftn4.
- Γαραντούδης, Ε. 2013. «Κυριάκος Χαραλαμπίδης: Η αντοχή του εθνικού ποιητή στις μέρες μας». Τα Αιτωλικά 21: 29-37 = «Κυριάκος Χαραλαμπίδης: Η αντοχή του εθνικού ποιητή στις μέρες μας». Ο αναγνώστης (2014). Ημερ. Τελ. Πρόσβ.: 27/6/2023. URL: <https://www.oanagnostis.gr/kyriakos-charalambides-n-antochi-tou-eh/>.
- —. 2018. «Από τη γενική στην

- ειδική πατρίδα». Ο αναγνώστης (19 Φεβρουαρίου). Ημερ. Τελ. Πρόσβ.: 27/6/2023. URL: <https://www.oanagnostis.gr/apo-tin-eidiki-sti-geniki-patrida-tou-e/>.
- —. 2019. «Ένας σύγχρονος εθνικός ποιητής οικουμενικού ομνισμού». Εφημ. Η Εφημερίδα των συντακτών (24 Μαρτίου).
- Γεωργιάδου, Α. 2022. «Τα "αφροδίδια" ποιήματα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη». Στο: Α. Κ. Πετρίδης & Δ. Δημητρίου (επιμ.), Γλώσσας Ίμερος: Η ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Αθήνα: 313-318.
- Γεωργιάδης, Γ. 2022. «Ο ελένιος μύθος στην ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη». Στο: Α. Κ. Πετρίδης & Δ. Δημητρίου (επιμ.), Γλώσσας Ίμερος: Η ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Αθήνα: 247-267.
- Γιωτοπούλου, Δ. 2010. «Η Ελένη και η Κασσάνδρα σε "ξένο τόπο"». Πάροδος 37: 4374-4378.
- Πετρίδης, Α. Κ. 2019α. «Χαραλαμπίδης σκώπων: Νέες χρήσεις της μεθιστορικής μεθόδου προς σχολιασμό της άμεσης επικαιρότητας στις όψιμες συλλογές του Κυριάκου Χαραλαμπίδη». Θέματα Λογοτεχνίας 59: 66-79. —. 2019β. «Αξιος; ΑΞΙΟΣ! Αναφορά στον Κυριάκο Χαραλαμπίδη με αφορμή το βραβείο "Γιώργος Φιλίππου Πετρίδης 2019" από την Ένωση

- Λογοτεχνών Κύπρου». Στο: Κύπρονδε. Παρεμβάσεις στη σύγχρονη κυπριακή (και ελλαδική) λογοτεχνία και το θέατρο. Λευκωσία: 139-147.
- Πυλαρινός, Θ. 2022. «"Τους είπαν άλλο 'γεια σας' σε γλώσσα ελληνική": Η ποιητική διαδρομή του Κυριάκου Χαραλαμπίδη στους ασύνορους τόπους του οικουμενικού ελληνισμού». Στο: Α. Κ. Πετρίδης & Δ. Δημητρίου (επιμ.), Γλώσσας Ίμερος: Η ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Αθήνα: 51-90.
- Σταυροπούλου, Ε. 1999. «Από τη σύνθεση ενός ποιήματος στην ποιητική πορεία του Κυριάκου Χαραλαμπίδη». Θέματα Λογοτεχνίας 12: 8-14.
- Στράτη, Π. 2021. «Ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης και τα μαγνάδια της μεταμυθικής Σαπφώς». Kathedra 9: 203-224. —. 2022α. «Ο μεταμυθικός Μεγαλέξανδρος του Κυριάκου Χαραλαμπίδη». Στο: Μ. Γ. Βαρβούνης & Θ. Β. Κούγκουλος (επιμ.), Ελληνισμός και Βαλκάνια – αμφίδρομες σχέσεις: γλώσσα, ιστορία, λογοτεχνία, πολιτισμός (1453-2019). Πρακτικά 4ου Συνεδρίου των Νεοελληνιστών των Βαλκανικών Χωρών (Κομοτηνή, 22-24 Νοεμβρίου 2019), τόμ. Β'. Κομοτηνή: 101-122. —. 2022β. «Η μνήμη ως μεταμυθική συντεταγμένη στον χαραλαμπίδειο μύθο Οδυσσέα-Πηνελόπης». Στο: Α. Κ. Πετρίδης

- & Δ. Δημητρίου (επιμ.), Γλώσσας Ίμερος: Η ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Αθήνα: 269-311. —. 2023. Η μεταμυθική μέθοδος του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Διδακτορική διατριβή. Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Διδακτορικό Πρόγραμμα Σπουδών «Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό». Λευκωσία.
- Φράγκου-Κικίλια, Ρ. 2007. «Αχ Ελένη!». Πόρφυρας 124: 297-310.
- Χαραλαμπίδης, Κ. 1961. Πρώτη πηγή. Αθήνα. —. 1967. Η άγνοια του νερού. Αθήνα. —. 1973. Το αγγείο με τα σχήματα. Λευκωσία. —. 1977. Αχαιών ακτή. Αθήνα. —. 1982. Αμμόχωστος Βασιλεύουσα. Αθήνα. —. 1989. Θόλος. Αθήνα. —. 1995. Μεθιστορία. Αθήνα. —. 2000. Δοκίμιν. Αθήνα. —. 2003. Αιγιαλούσης επίσκεψις: ένα ποίημα και ένα σχόλιο. Αθήνα. —. 2006. Κυδωνίων μύλον. Αθήνα. —. 2009. Ολισθηρός Ιστός. Δοκίμια, Μελέτες, Άρθρα, Συνεντεύξεις, τόμ. Β'. Αθήνα. —. 2012. Ίμερος. Αθήνα. —. 2013. Στη γλώσσα της υφαντικής. Αθήνα. —. 2015. «Η ποίηση είναι το κερδί στο σκοτάδι». Αντίφωνο (20 Μαρτίου). Ημερ. Τελ. Πρόσβ.:

- 27/6/2023. URL: <http://bit.ly/antifonogr>.
- —. 2016. «Ποιείν άμα και θεολογείν (αυτοσχόλιο)». Νέα Ευθύνη 32: 31-44.
- —. 2017. Ηλύα και Σελήνης άθως. Αθήνα. —. 2018. Σαλιγκάρι και φεγγάρι. Αθήνα. —. 2019α. Ποιήματα 1961-2017. Αθήνα. —. 2019β. Εν δορι κεκλιμένος. Δοκίμια, Μελέτες, Άρθρα, Συνεντεύξεις. Αθήνα. —. 2022. Η Νύχτα των Κήπων. Αθήνα. —. 2023. Με τις λέξεις αγκαλιά. Αθήνα.
- Χριστοδουλίδου, Λ. 2019. Όψεις του αρχαιοελληνικού μύθου στην ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Αθήνα & Λευκωσία.
- Χριστοδουλίδου, Λ. & Αμοιρίδου, Μ. 2022. «"Νυμφίου αγνοουμένου": Ένα ποίημα μνημόσυνο στο "άγιο βήμα της ψυχής"». Νέα Ευθύνη 56-57: 81-92.
- Petrides, A. K. 2014. «Kyriakos Charalambides and the House of Atreus: four poems». Logeion 4: 279-320. —. 2017. «Dialogising Aeschylus in the poetry of Kyriakos Charalambides». Στο: V. Liapis, M. Pavliou & A. K. Petrides (επιμ.), Debating with the Eumenides: Aspects of the Reception of Greek Tragedy in Modern Greece. Newcastle upon Tyne: 83-99.

[31]Βλ. Χαραλαμπίδης 2016: 36-38, Χριστοδουλίδου & Αμοιρίδου 2022: 81-92, Αμοιρίδου & Χριστοδουλίδου 2022: 301-312, Στράτη 2023: 153-155, 282-283, 322, 532-535.

[32]Βλ. Χαραλαμπίδης 2019α: 882-883.